

Корнилюк Р. В.,
аспірант кафедри банківської справи
ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»

Вплив іноземних банків на розвиток кредитного ринку України

У статті досліджується вплив іноземних банків на особливості кредитування в Україні в період економічного зростання та спаду. Проведено порівняльний аналіз структури та динаміки кредитних портфелів іноземних та вітчизняних банків. Особливу увагу приділено значенню банків з іноземним капіталом у зміні рівнів процентних ставок та подоланні наслідків кредитної кризи.

Ключові слова: іноземні банки, банківська система, кредитний ринок

The article investigates foreign banks impact on loan market features in Ukraine during the economic growth and recession. The comparative analysis of loan portfolio structure and dynamics in the foreign and local banks were conducted. Particular attention is devoted to the importance of foreign banks in the interest rates changes and credit crunch overcoming.

Key words: foreign banks, banking system, loan market.

В статье исследуется влияние иностранных банков на особенности кредитования в Украине. Проведен сравнительный анализ структуры и динамики кредитных портфелей иностранных и отечественных банков. Особенное внимание отводится значению банков с иностранным капиталом в изменении процентных ставок и преодолении последствий кредитного кризиса.

Ключевые слова: иностранные банки, банковская система, кредитный рынок.

Вступ. Кредитний ринок України в період економічного зростання протягом 2002-2008рр. розглядався іноземними інвесторами як перспективна сфера банківського бізнесу. Висока маржа між процентними витратами і доходами в поєднанні з де-факто фіксованим валютним курсом створювали передумови для активної кредитної експансії іноземних банків в Україні. Конкурентні переваги іноземних банків над вітчизняними, пов'язані з доступом до значно дешевшої ресурсної бази, спровокували перерозподіл національного кредитного ринку на користь зарубіжних інвесторів.

На сьогоднішній день, після двох проблемних в економічному плані років, можна почути різнобічні експертні оцінки щодо ролі іноземних банків у виникненні та подоланні наслідків кредитної кризи. Іноземні банки нерідко звинувачують у розгортанні кредитного буму 2005-2008рр. [1,с.16], безпідставному утриманні на високому рівні ефективних кредитних ставок [2,с.162], генерації додаткових кредитних, валютних та строкових ризиків в банківській системі [3,с.89; 4,с.46] і навіть у значному виводі коштів за кордон [5, с.144].

З іншого боку, банки з іноземним капіталом, завдяки фінансовій підтримці транснаціональних банківських груп та міжнародних організацій, зуміли підтримати необхідний рівень капіталізації та ліквідності в банківській системі України (БСУ), в той час як у великих вітчизняних банках спостерігались суттєва втрата фінансової стійкості [6].

З огляду на загальну суперечливість і однобічність існуючих експертних висновків, постає необхідність в комплексному аналізі ролі іноземних банків у сфері кредитування, який би ґрунтувався не лише на фрагментарних оцінках, а на комплексній системі фактичних фінансових показників за довгостроковий часовий горизонт.

Постановка задачі. Метою нашого дослідження стало вивчення особливостей структури кредитних портфелів, а також порівняння динаміки обсягів кредитування іноземних, вітчизняних та державних банків. Наш метод базувався на аналізі фінансової звітності 50 найбільших банків за

2006-2010 рр., сукупна частка активів яких складає понад 90% усієї банківської системи України. У той час, як більшість вітчизняних дослідників розглядали іноземні банки як однорідну групу і обмежувались загальними статистичними даними по БСУ, ми провели обчислення необхідних показників для кожного банку окремо, підсумувавши отримані результати в рамках виділених аналітичних груп.

Результати дослідження кредитних операцій іноземних банків підтвердили той факт, що доступ на міжнародні ринки грошових ресурсів недепозитного походження породжував схильність іноземних банків до нарощування кредитної активності в Україні протягом періоду економічного зростання (рис. 1).

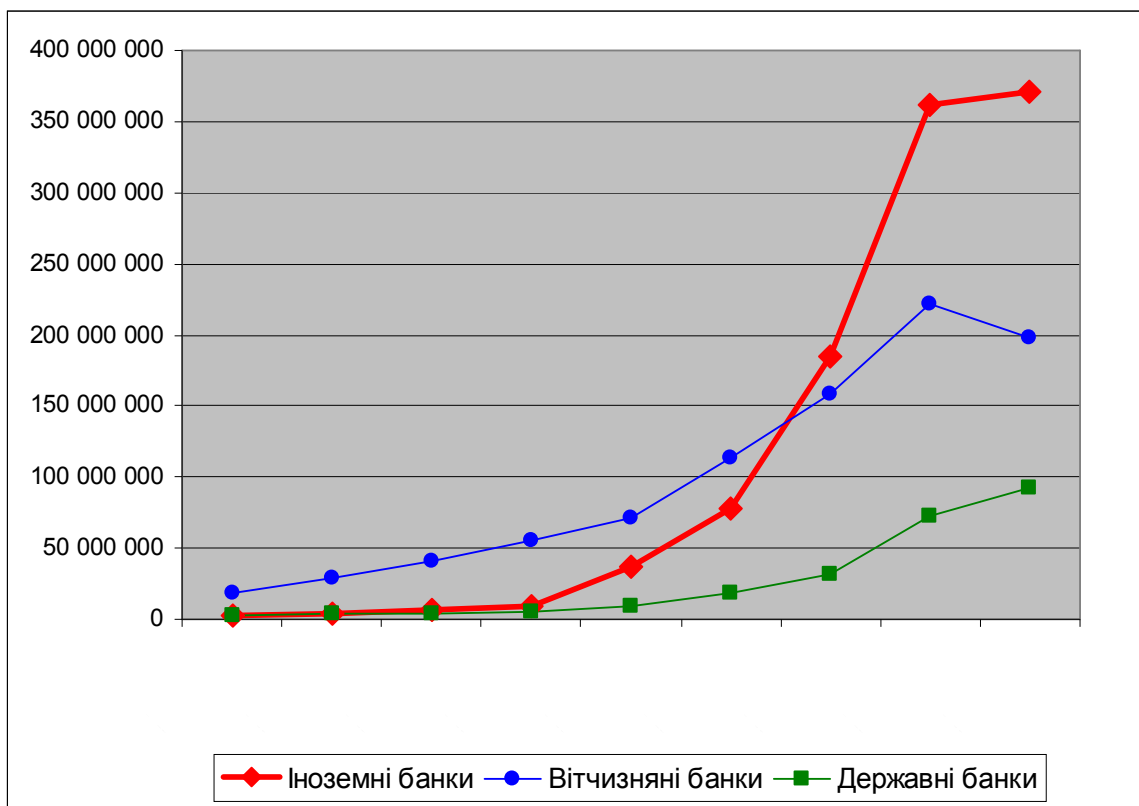

Рис. 1. Обсяги банківських кредитів, наданих протягом 2002-2010 рр.

* Розраховано і складено автором на основі даних [7]

За 2005-2010 рр. іноземні банки збільшили свою частку на ринку кредитування з 12% до 56%, при чому у роздрібному сегменті вони – безсумнівні лідери, надавши 68% усіх кредитів фізичним особам (рис.2-3).

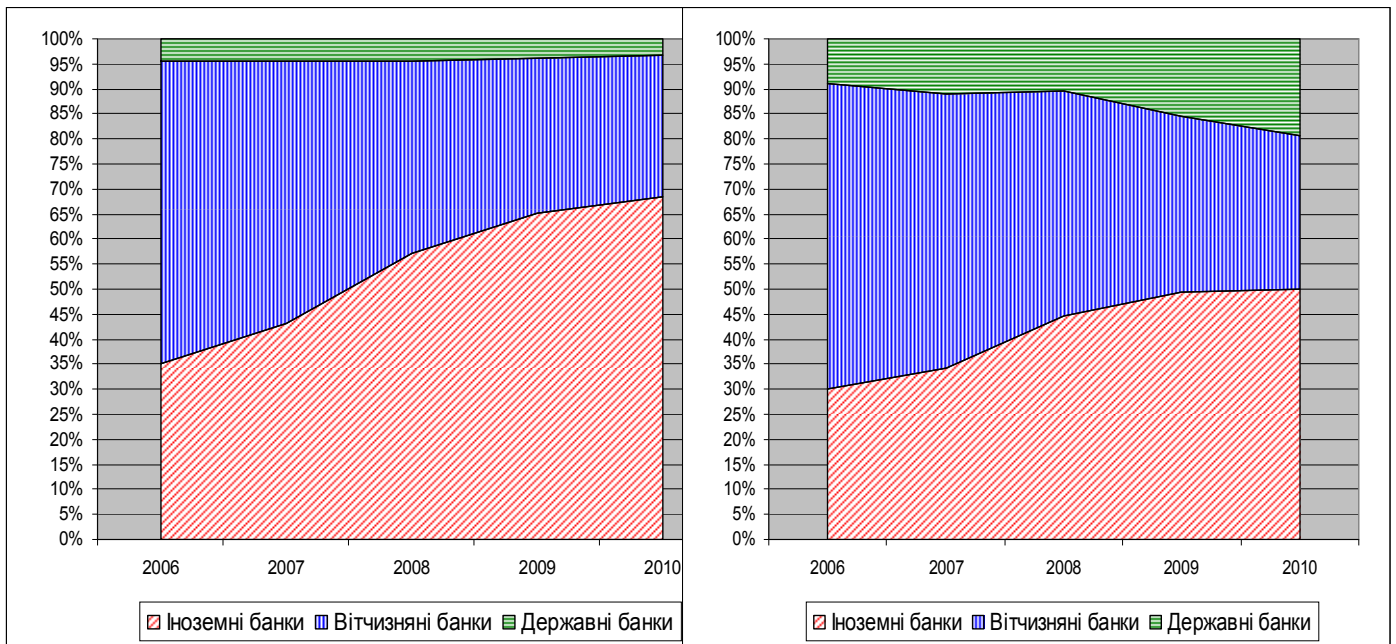

Рис. 2-3. Частка аналітичних груп банків в обсягах роздрібного та корпоративного кредитування у 2005-2010рр.

* Розраховано і складено автором на основі даних [7]

Надмірне кредитування споживчого сектору економіки України транснаціональними банками відбувалось за сприятливих умов для процентного арбітражу (високі темпи інфляції, високі відсоткові ставки, фіксований валютний курс). Іноземні банки сфокусувались на роздрібному банківництві з огляду на дешевшу ресурсну базу материнських холдингів і зростаючу платоспроможність населення України.

Як свідчать розрахунки, відображені на рис.4, іноземні банки максимізували свої конкурентні переваги завдяки вищому коефіцієнту покриття (відношення процентних доходів до витрат). Кількакратне перевищення наданих кредитів над обсягами внутрішніх депозитів іноземних банків підкреслює їх залежність від закордонних джерел фінансування. Таким чином, основні конкурентні переваги групи іноземних банків від вітчизняних полягають в високому рівні зовнішньої підтримки, а саме можливості швидкого доступу до дешевих ресурсів материнських груп

Втім, максимізація чистого процентного доходу іноземних банків здійснювалась за рахунок посилення географічних, строкових і валютних

дисбалансів між активами та пасивами, так як обсяги і структура кредитних портфелів не відповідала особливостям депозитних.

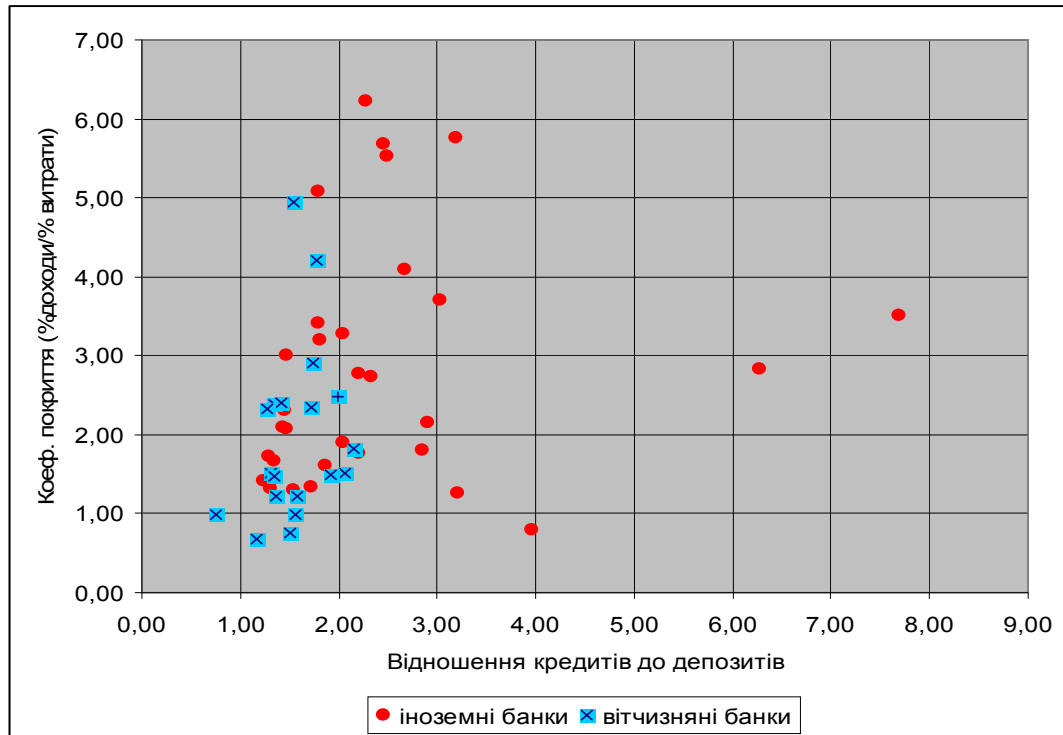

Рис. 4. Залежність між відношенням кредитів до депозитів та коефіцієнтом покриття процентних витрат доходами, станом на 1.01.2010р.

* Розраховано і складено автором на основі даних [7]

Низька вартість кредитів в порівнянні з темпами інфляції приваблювала банківських клієнтів у 2005-2008 рр. Збільшення притоку дешевих і довгострокових ресурсів з-за кордону в період економічного росту сприяло значному зростанню частки довгострокових кредитів населенню в роздрібному кредитному портфелі. За даними НБУ, завдяки розвитку іпотечного ринку, загальна частка довгострокових позик населенню зросла з 49,7% до 82,1% за даний період [7].

Разом з тим, підвищення частки іпотечного кредитування викликало появу нових іпотечних ризиків, які гостро проявились під час фінансової кризи 2009-2010 рр.

По-перше, українські банки, особливо вітчизняні, були і залишаються позбавлені джерел ресурсів, часовий горизонт яких покривав би 3-5 років,

однак вони видавали іпотечні кредити строком на 20-30 років. Даний дисбаланс між строковістю зобов'язань та активів призвів до проблем з платоспроможністю банків під час кризи.

По-друге, валютний дисбаланс між активами і пасивами під час девальвації національної валюти наприкінці 2008 року призвів до втрати платоспроможності позичальників, які зазвичай отримували доходи, номіновані в гривні. А найбільш уразливими до валютних ризиків є банківські системи з високими рівнями перевищення кредитів над депозитами та значною часткою кредитів, виданих в іноземній валюті. При цьому, за даними ЄБРР, існує пряма залежність між ступенем присутності іноземних банків та часткою валютних позик [8].

По-третє, зниження доходів населення та корекція ринку нерухомості 2008-2009рр. призвели до зростання частки проблемних кредитів, ліквідації довгострокових кредитних продуктів, ускладнення вимог до позичальників, росту відсоткових ставок.

Наші емпіричні розрахунки довели, що іноземні банки спровокували тенденцію до перетворення короткострокових валютних пасивів, залучених з-за кордону, на довгі іпотечні активи номіновані в іноземній валюті. Оскільки регулювання валютного кредитування було досить м'яким, а курс фіксованим, відбулось нехтування банками впливу валютного ризику на кредитоспроможність позичальників, джерела доходів яких виражались в національній валюті. Як наслідок незбалансованого за валютами та строками перекредитування економіки – після 60%-ї девальвації гривні іноземні банки були вимушені перекрити значні відрахування на кредитні ризики капітальними надходженнями від іноземних інвесторів. Тоді як велика кількість вітчизняних банків втратили фінансову стійкість і були змушені погодитись на націоналізацію, реструктуризацію зобов'язань чи навіть ліквідацію.

Нашу гіпотезу про те, що процеси перекредитування 2005-2008 були породжені саме приходом іноземного капіталу у БСУ, підтверджують

розрахунки абсолютного та відносного приросту обсягів виданих кредитів населенню у розрізі вибірки найбільших банків.

За даними аналізу, у період економічного зростання найбільш активно нарощували обсяги кредитних портфелів такі іноземні банки як Укрсиббанк, Укрсоцбанк, Райффайзен Банк Аваль.

Для кращої порівнюваності різних за масштабом діяльності банків, було розраховано коефіцієнт інтенсивності кредитування (КІК): відношення приросту кредитів за 2006-2008 рр. до середнього арифметичного активів.

Отримані результати свідчать, що лідерами у нарощення обсягів кредитування фізичних осіб були саме іноземні банки. Окремі вітчизняні банки, які прагнули конкурувати з іноземними у сфері роздрібного кредитування протягом 2006-2008 рр. ($KIK > 25\%$), зазнали значних фінансових втрат під час кризи (Дод.А).

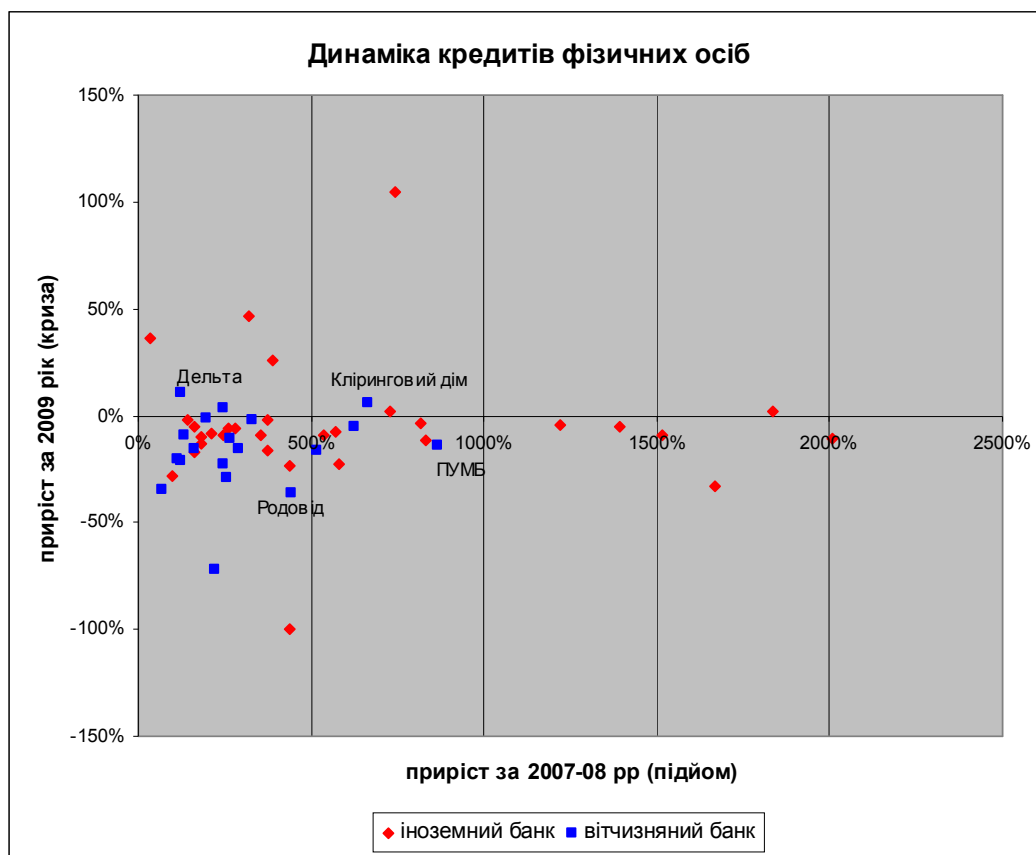

Рис.5. Динаміка роздрібного банківського кредитування* в Україні на різних фазах економічного циклу (2007-2010рр.)**

* * Розраховано і складено автором на основі даних [7]

Схожі результати отримані при порівнянні темпів приросту кредитів іноземних та вітчизняних банків в періоди економічного зростання та спаду (рис.5). Як бачимо, темпи приросту обсягів кредитування в іноземних банках були вищими, ніж у вітчизняних не лише протягом 2007-2008рр., а й у кризовий 2009 рік, коли в більшості банків спостерігалось скорочення кредитних портфелів.

Посилення ролі іноземних банків у кредитній сфері, окрім генерації додаткових валютних, строкових і географічних ризиків в системі, призвело до низки інших структурних зрушень.

По-перше, поглибилась орієнтація БСУ на кредитування транснаціональних підприємств з капіталом країн-донорів. Дана стратегія описана у внутрішніх документах таких банків як ІНГ Україна, Креді Агріколь, Сіті груп тощо. Так, Кредобанк створив окремий департамент польсько-українського бізнесу [9]. Серед основних завдань департаменту Кредобанку офіційно проголошуються: підтримка діяльності підприємств, створених за участю польського капіталу, підтримка інвестиційної діяльності польських фірм в Україні, забезпечення обслуговування фірм, створених за участю польського капіталу, на високому рівні. Такого роду кредитна підтримка, створює передумови для посилення конкурентних переваг іноземних компаній над національними виробниками.

По-друге, відбувається посилення орієнтації БСУ на кредитування великих та високоефективних підприємств і нехтування інтересами малорентабельних, однак стратегічних секторів економіки, таких як сільське господарство, малий і середній бізнес тощо [10].

По-третє, спостерігається зміна структури кредитування за галузями. Іноземні банки більш схильні кредитувати торгівлю та підприємства з низькою доданою вартістю, ніж високоризикові однак інноваційні компанії. Також, іноземні банки сприяли нарощенню споживчого кредитування, направлено на купівлю імпортованих товарів, що знижувало можливості розвитку та фінансування внутрішніх товаровиробників.

По-четверте, приплив іноземного банківського капіталу в 2005-2008рр. не призвів до очікуваного зниження процентних ставок в Україні [7].

На нашу думку, такі результати діяльності іноземних банків у кредитній сфері є об'єктивними і цілком нормальними з точки зору концепції ринкового фундаменталізму, в центрі якої лежить максимізація вартості банку. Втім, інтерпретація наслідків змінюється при застосуванні державницького підходу, що вимагає комплексу регулятивних важелів, які б корегували посилені іноземними банками ринкові диспропорції. Важливим завданням регулятора, на нашу думку, є створення стимулів для спрямування іноземних кредитних ресурсів на розвиток внутрішнього реального сектору економіки з метою його розширеного відтворення.

Висновки. Проведений аналіз впливу іноземних банків на БСУ засвідчив існування суттєвих розбіжностей між іноземними та вітчизняними банками, які на фоні посилення впливу нерезидентів вимагають детальнішого вивчення. В ході дослідження були виявлені як позитивні так негативні тенденції для розвитку БСУ, пов'язані з входженням інвесторів-нерезидентів.

Діяльність іноземних банків в період економічного зростання сприяла нарощенню темпів кредитування, підвищенню капіталізації БСУ, розширенню асортименту та підвищенню якості банківських послуг. Під час кризи іноземні банки забезпечили фінансову стійкість банківської системи України через збереження внутрішньо-корпоративного припливу дефіцитних капітальних і кредитних коштів. Ризик відпливу капіталу з банківської системи України закордон не був реалізованим. З огляду на невеликі масштаби вітчизняної банківської системи, закріплення контролю над перспективним ринком для материнських банків було вигіднішим, ніж репатріація незначних в масштабах холдингових груп обсягів інвестованого капіталу.

З іншого боку, іноземні банки, не виправдали очікувань щодо зниження відсоткових ставок, підвищення прибутковості і т.д., оскільки діяли в першу чергу у власних комерційних інтересах, які були спрямовані на утримання

достатнього чистого процентного доходу, кредитну експансію, оптимізацію оподаткування. Кредитна діяльність іноземних банків створювала ефект наслідування вітчизняними банками, що виявились не спроможними вирішити проблеми незбалансованої структури активів і пасивів за строками та валютами. Втім, негативний вплив іноземних банків на БСУ був опосередкованим і не залежним виключно від волі іноземних інвесторів. Основними джерелами проблем на ринку кредитування стали загальні інституційні особливості банківської системи України, що вимагають вдосконалення в регуляторній площині.

Література

1. Дзюблюк О., Прийдун Л. Розвиток банківської системи в умовах інтеграції економіки України у світове господарство і лібералізації міжнародного руху капіталу // Світ фінансів. - 2008. - № 2 (15). - с.9-19.
2. Шпиг Ф. І. Банківська конкуренція під впливом іноземного капіталу. — Суми: Ділові перспективи, 2006. — 288с.
3. Мороз А.М. Іноземні банки та іноземна валюта: окремі аспекти їх функціонування в Україні // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр., Вип. 13. - К.: КНЕУ, 2009.-313 с.
4. Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів: монографія / Національний банк України ; Університет банківської справи / Тамара Степанівна Смовженко (ред.). — К. : УБС НБУ, 2008. — 231с.
5. Примостка Л.О. Вплив кризи на фінансовий стан банків України // Фінанси, облік і аудит: збірник наукових праць / [Відп.ред. А.М.Мороз]. - К. : КНЕУ, 2010. Вип.16.1. – 336с.
6. Корнилюк Р. Українці більше не довіряють банкам олігархів? [Електронний ресурс] // Економічна правда - Київ, 19.01.2010. - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/4b5580f0c44fd/>
7. Статистична інформація офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.bank.gov.ua
8. Офіційний сайт ЄБРР [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ebrd.com/>
9. Офіційний сайт Кредобанку [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.kredobank.com.ua
10. Савлук М. Банківська система - барометр економіки // Урядовий кур'єр. - 2005.

Стаття надійшла до редакції 9 листопада 2010р.

Додаток А. Приріст обсягів кредитів населенню, наданих найбільшими іноземними та вітчизняними банками за 2006-2008рр.

Назва банку	Абсолютний приріст роздрібних кредитних портфелів за 2006-2008 рр, тис.грн	Відношення приросту кредитів населення до середніх активів банку	Примітки («і» - іноземний банк, «в» - вітчизняний банк)
ФОЛЬКСБАНК	1 810 934	62%	і
ПРАВЕКС-БАНК	4 515 009	60%	і
НАДРА	14 773 038	59%	в - банк став проблемним під час кризи
УКРСИББАНК	27 330 446	59%	і
ПРОКРЕДИТ БАНК	1 547 533	54%	і
УНІВЕРСАЛ БАНК	4 857 430	53%	і
ОТП БАНК	15 068 111	51%	і
ЕРСТЕ БАНК	4 225 672	50%	і
УКРСОЦБАНК	21 201 077	49%	і
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	21 170 436	39%	і
СВЕДБАНК	5 337 940	39%	і
ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	2 022 346	36%	і
УКРГАЗБАНК	3 511 591	29%	в - банк став проблемним під час кризи
ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	5 564 018	29%	в –технічний дефолт за єврооблігаціями
АЛЬФА-БАНК	8 152 613	28%	і
ФОРУМ	4 922 882	25%	і
ПУМБ	4 387 133	25%	в - технічний дефолт за єврооблігаціями і синд. кредитами
КРЕДОБАНК	1 377 328	25%	і
ВІЕЙБІ БАНК	1 803 754	25%	і
КРЕДИТПРОМБАНК	3 229 453	24%	і
ПРИВАТБАНК	19 429 321	23%	в
ДОНГОРБАНК	1 581 996	22%	в
ДОЧІРНІЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	1 354 878	22%	і
МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	1 100 385	22%	і
МЕГАБАНК	669 045	21%	і
СЕБ БАНК	689 988	20%	і
КИЇВСЬКА РУСЬ	738 174	20%	і
ЕКСПРЕС-БАНК	515 768	19%	в
ПРЕУС БАНК МКБ	599 955	19%	і
РОДОВІД БАНК	3 123 925	18%	в
БТА БАНК	538 499	17%	і
БМ БАНК	462 503	16%	і
УНКРЕДИТ БАНК	1 318 929	15%	і
ДЕЛЬТА БАНК	1 283 335	15%	в
КИЇВ	463 790	13%	в
БРОКБІЗНЕСБАНК	2 004 969	12%	в
ПІВДЕННИЙ	1 254 995	12%	в
КРЕДИТ-ДНІПРО	550 734	11%	в
ХРЕЩАТИК	726 140	11%	в
ВТБ БАНК	3 243 927	11%	і
ІМЕКСБАНК	630 544	11%	в
КЛРИНГОВИЙ ДІМ	260 217	10%	в
ОЩАДБАНК	5 770 538	10%	в

ІНДУСТРІАЛБАНК	323 456	9%	В
ПРОМІНВЕСТБАНК (був вітчизняним)	2 474 134	8%	В
УКРЕКСІМБАНК	1 986 504	3%	В
ІНГ БАНК	131 156	1%	і - інвестбанк, не працює в роздрібному сегменті
СІПБАНК (УКРАЇНА)	19 547	0%	і -інвестбанк, не працює в роздрібному сегменті
"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	5 174	0%	В
КРЕДІ АГРІКОЛЬ	1 607	0%	і- інвестбанк, не працює в роздрібному сегменті
по ТОП-50	210 062 877	27%	-
Усього по банках	235 701 135	27%	-